

Mis on kollektiivne autor?

Margus Tamm

Käesolev artikkel lähtub teesist, et käsitlused kollektiivsetest autoritest kui romantistliku autorikontseptsiooni paroodiaist või pseudonüümsuse erijuhtumeist ei ole piisavad, sest ei suuda kirjeldada kollektiivse autoripositsiooni produktiivseid aspekte. Analüüsi eesmärgiks on avada sellise käsitluskonflikti olemust ning leitud kontseptuaalsete kattuvuste ja lahknevuste kaudu jõuda kollektiivse autori kui toimiva autoripositsiooni olemuslikuma kirjeldamiseni.

Kirjutise alguses piiritlen mõisted *autor* ning *kollektiivne autor* ning annan põgusa teoreetilise ülevaate *autori surma* järel autorimõiste ümber kirjandus- ja kunstiteadustes toimunud diskussioonist. Seejärel analüüsin nüüdisaegsete autorikontseptsioonide valguses kolme iseloomulikku kollektiivset autorit – Nicolas Bourbakit, Luther Blissettit ning Subcomandante Marcost. Analüüsi eesmärgiks on välja tuua aspektid, milles kollektiivsed autorid täidavad autorifunktsioone ning aspektid, milles satutakse autorifunktsiooniga konflikti. Kontseptuaalsete kattuvuste ning katkestuste kaardistamise kaudu tahan jõuda lähemale põhjustele, miks enamasti käsitletakse kollektiivseid autoreid pigem kurioossete ning autorikontseptsiooniga vastasseisus olevaina.

Märksõnad: autor, kollektiivne autor, pseudonüüm.

Sissejuhatuseks

Kollektiivne autor on küllaltki tuntud ja väga pikkade traditsioonidega autorimudel (meenutagem kasvõi Homerost). Ometi torkab modernsete ja postmodernsete kollektiivsete autorite kriitilise käsitluste puhul silma eelkõige traditsioonilise autorikäsitluse õõnestamise ning kontrakultuursuse rõhutamine. Kuigi paljudel juhtudel põhjendatud, jätab selline fookus tähelepanu alt välja kollektiivse autoripositsiooni produktiivsed aspektid. Arvestades, et mitmed nüüdisaegsed kollektiivsed autorid on olnud väga viljakad ja mõjukad, nende teoseid on nii auhinnatud kui ka ära keelatud, ei saa ka nende looming järelikult olla kergekaalusisem, vähem tõsiseltvõetav kui tavaautorite oma. Seega tuleb kollektiivsete autorite käsitlemist üksnes *antiautorite* või autori paroodiatena pidada ebapiisavaks. Pealegi toimib selline piiratud käsitlus

homogeniseerivana, samas kui erinevate kollektiivsete autorite puhul saab täiesti põhjendatult rääkida ainulaadsetest isiksustest ja eristuvatest loojapositsioonidest.

Näiteid kollektiivse autoripositsiooniga eksperimenteerimisest võib leida ka eesti kultuuriruumist. Ka on ilmunud siinsete kollektiivsete autorite kohta eraldi käsitlusi – üksiknime all esinevatest kollektiividest tänapäeva Eesti kunstis on kirjutanud Elnara Taidre (2009), kohalikele näidetele nii kirjandusest kui kunstist viitab ka Virve Sarapik (2004) oma essees “Autor ja nimi”. Tuleb siiski öelda, et siinsete kollektiivsete autorinimede all toimunud tegevus on jäänud enamasti üsna fragmentaarseks ja episoodiliseks ning tuntumate juhtumite puhul on tegu pigem tunnustatud autorite mänguliste, kuid (tahtlikult) läbinähtavate “kõrvalehüpetega”.¹ Nagu märgib Virve Sarapik, ei samastu ajutised pseudonüümid, mille taga peitub algne kava saada avastatud, autori nimega, vaid seonduvad pigem “narrifunktsiooniga” (Sarapik 2004: 75–76). Tuginedes Juri Lotmanile, eristab Virve Sarapik biograafia puudumise või olemasolu abil “narrifunktsiooniga” pseudonüümid ja väärtusi loovad autorinimed (Sarapik 2004: 70, 75–76). Eristus biograafia alusel ei tundu siinkirjutajale aga piisav, sest võib öelda, et fiktiivsetele persoonidele luuakse tihti küll lõbusatest ja absurdsetest seikadest koosnev legend (Taidre 2009: 47), kuid on mõneti kaheldavam, kas paroodiline biograafia annab alust kõneleda iseseisvast ja usutavast autorist. Ning nagu käesolevas kirjutises edaspidi vaadeldavatest näidetest selgub, ei pruugi tunnustatud kollektiivne autor isiklikku biograafiat omada.

Kollektiivsete autorite endi vaatlemine teoseina on nende olemuse mõistmisel kahtlemata väga oluline. Kollektiivsete autorite fiktiivsetest biograafiatest lähtumise kõrvale pakun artiklis aga teistsugust lähenemist, analüüsid esemetehnikaid, mille abil kollektiivsed autorid endid kui kõnetavaid subjekte loovad. Artikli üks osa käsitleb kollektiivsete autorite moraalse ise moodustamist Michel Foucault’ intervjuu “Eetika genealoogia” (1983) abil. Ühtlasi tähendab see vastuse otsimist küsimusele, mis siis ikkagi võimaldab kollektiivsetel autoritel toimida autoripositsioonilt, lubab neil kõneleda ja olla kuuldav.

Enne kui asun vaatlema konkreetseid kollektiivseid autoreid, piiritlen mõisted *autor* ja *kollektiivne autor*. Nii autori kui kollektiivse autori all pean ma silmas “teose ainuisikulist loojat”.² Kuigi kollektiivse autori puhul võib see sõnaraamatu-definitsioon tunduda paradoksaalne, kaob vastuolu, kui välistada *Nom de Plume*’i all esinevad kollektiivid, mis on edasitaandatavad üksikautoriteks, sest nende tegevuse eesmärgiks on saada paljastatud või jääb loodud kollektiivne

---

1 Tunnistust sellest võib leida Elnara Taidre põhjaliku teksti viiteaparatuuris, kus valdav enamik käsitletud kollektiivsete persoonide reaalsust ja iseolemist kinnitavaid väiteid pärineb nende kollektiivsete persoonide taga olevatelt kunstnikelt ja kuraatoritelt. Teksti autor on heatahtlikult jätnud selle asjaolu eraldi rõhutamata.

2 Tegemist on kaasajal üldlevinud määratlusega, millest lähtub oma vastavateemalistes arutlustes ka Martha Woodmansee (Woodmansee: 1984: 426).

persoon oma loojate varju või ei omanda kollektiivne tegevus piisavalt laia ühiskondlikku kandepinda, et väljuda oma loojate siseringist. Ehk siis, kollektiivne autor on jagamatu paljusus, mis eksisteerib ka väljaspool ja mõneti sõltumatult selle kollektiivi moodustanud konkreetsetest isikutest ning omab seejuures märkimisväärset loomingulist panust ning ühiskondlikku autoriteeti.

Ühte isikut tähistava autorinime ning polünüümsuse ja polüpsseudonüümsuse kõrvale toon kolm võimalikku kollektiivse autori mudelit: 1. kollektiivse autorinime, mis tähistab kindlat hulka isikuid, 2. kollektiivse autorinime, mis tähistab piiramata hulka isikuid ja 3. üksikisiku autorinime, mis tähistab alati kedagi teist. Loetletud mudelite näideteks võtangi kolm tuntud ja viljakat kollektiivset autorit – Nicolas Bourbaki, Luther Blissetti ja Subcomandante Marcose.

Sissevaade nüüdisaegsetesse autorikäsitlustesse

Pärast *autori surma* väljakuulutamist on möödunud juba ligi pool sajandit ning ei saa öelda, et autor oleks kadunud, lausa vastupidi – kui lugeja (vaataja) sünni suhtes võidakse olla skeptilised³ ning rünnakud autorikuju vastu on ennast mõnevõrra diskrediteerinud (Ede, Lunsford 2001: 360) – siis autor on jätkuvalt kriitiliste arutelude keskmes (Inge 2001: 623). Veelgi enam, autorikontseptsioon on jõudnud ka nendele territooriumitele, tähistab ka neid tegevusi, mis varem jäid autori ja autorluse mõiste alt välja. Eeskätt seoses uue meediaga on üles kerkinud mitmeid uusi autorikäsitlusi. Räägitakse miksimisest, tsiteerimisest, artisti ja publiku vahelise piiri kadumisest, erinevatest kollaboratiivsetest praktikatest (Manovich 2002). Nii võib nentida, et Roland Barthes'i autoritapp ei toonud kaasa mitte autori kadumise, vaid autori tõusmise kõrgemale abstraktsioonistmele (Carringer 2001: 370). Samuti on juhitud tähelepanu Barthes'i "Autori surma" esmaavaldamise spetsiifilisele kontekstile.⁴

Foucault' autorikontseptsioon

Nagu teada, avaldas Michel Foucault oma märgilise essee "Mis on autor?" (Foucault 2000 [1969]) paljuski vastusena Roland Barthes'i eelmainitud kirjutisele. Arutledes autori ja autorinime üle,

---

3 Näiteks võib tuua Hal Fosteri kommentaari 1970ndate kontseptuaalse kunsti idealistlikule eeldusele aktiivselt tähendusloomes osaleda sooviva vaataja kohta: "Lugeja või vaataja sünni, mida pühitseti, tegelikult ei toimunud. Need inimesed langesid ära, nad asusid kunsti- ja kriitikavaenulikele, antiintellektuaalsetele positsioonidele..." (Foster 2002).

4 "Death of an Author" ilmus esmakordselt 1967 USA avangardses kunstiajakirjas "Aspen", kus kõrvuti kirjutistega leidsid ka heli- ja videosalvestised – antud numbris teiste hulgas näiteks John Cage'ilt ja Marcel Duchampilt – ning mille antud number keskendus kriitikale "autori intentsionaalsuse" suhtes (North 2001: 1378).

jätab Foucault kõrvale idee alustrajavast subjektist ning jõuab tõdemuseni, et erinevalt pärisnimest ei ole autori nimi üheselt seotud mingi tõelise ja diskursusevälise isikuga. Autor on keeruka operatsiooni tulemus, psühholoogiseeriv projektsioon tekstidega sooritatavatest manipulatsioonidest (Foucault 2000: 162). Käesoleva kirjutise seisukohalt on eriti oluline, et Foucault' käsitus näib võimaldavat hõlmata ka kollektiivseid autoreid⁵ – juhul kui ühe autorinime all esinevad grupid on loonud ning avaldanud teoseid, on meil nende teoste näol olemas midagi, mis erinevalt nende autorite võib-olla ebapüsivast ja raskestipiiritletavast isikkoosseisust on vägagi konkreetne ja käegakatsutav. Foucault' autorikäsitlus peaks seega võimaldama sama autorinime alla koondatud tekstide kaudu ka kollektiivsete autoriteni jõudmist, nende kui persoonide tuvastamist ja piiritlemist.

Et jõuda selgusele, kas Foucault' käsitus siiski tegelikult vastab kollektiivsete autorite olemusele, tuleks seega proovida neid konkreetseid kollektiivseid autoreid rekonstrueerida neile omistatavate teoste kaudu. Selleks pakub Michel Foucault meetodit, mida ta omistab kirjanduskriitikale – nelja reeglit, mille alusel seotakse tekstid autoriga.

Esimene nõue – autor on määratletud teatud püsiva väärtusastmena, silmnähtavalt kehvemad tekstid tuleb teoste loetelust välja jätta. Teiseks – autor on määratletud teatud koherentse kontseptuaalse või teoreetilise väljana, see tähendab, et välja tuleb jätta teosed, mis on õpetuse seisukohalt vastuolus autori teiste teostega. Kolmandaks – autor ilmneb stilistilise ühtsusena. Kõik muutused on seletatavad väliste mõjude või sisemiste arengutega. Neljandaks – autor võrdub kindla ajaloohetke ja teatud hulga sündmuste lõimumispunktiga, välja tuleb jätta teosed, mis kirjeldavad sündmusi, mis toimusid pärast autori surma (Foucault 2000: 165).

Nüüdisaegsed käsitlused

Vaatamata sellele, et moodsad autorikäsitlused on autorist rääkides empaatilised kollektiivse töö suhtes, võib öelda, et autorimõistet ümbritsevate ning autori ja kollektiivi suhteid käsitlevate diskussioonide taustal leiab *kollektiivne autor* siiski üsna vähe tähelepanu. Võimalik, et mõneti Foucault' fookuseasetusest tulenevalt käsitletakse kollektiivset autorit eelkõige autorinime kontekstis, pseudonüümsuse ühe erijuhuna.⁶ Nagu märgib Myriam Boucharenc, on kollektiivse

---

5 Foucault on kollektiivsete autorite probleemist kahtlemata täiesti teadlik, ta mainib oma essee sissejuhatavas-probleemipüstitavas osas muuhulgas selliseid kollektiivseid autoreid nagu Homeros ning Nicolas Bourbaki (Foucault 2000).

6 Kollektiivsete autorite käsitlusi pseudonüümsuse kontekstis vt näiteks Genette 1997 [1987], vt ka Sarapik 2004.

autori küsimus seni jäänud autorikäsitlustes sekundaarseks ning kollektiivne autor ilmub üksnes dissidendina ametliku autori-figuuri suhtes (Boucharenc 2000: 100).

Uuemad autorikäsitlused lähtuvad eelkõige Foucault' väljapakutud autorifunktsioonist, kuid naasevad paljuski alustrajava subjekti juurde, püüdes küll seejuures pehmeneda 20. sajandil kinnistunud ideoloogilist vastandust autori ja kollektiivse loomingu vahel.⁷ Üks teedrajavamaid tekste sellel suunal on Martha Woodmansee artikkel "Genius and the Copyright" (1984), mis on kirjutatud vastusena Michel Foucault' üleskutsesele uurida põhjalikumalt autorimõiste genealoogiat. Samuti tuleks ära märkida Jack Stillingeri uurimus "Multiple Authorship and the Myth of Solitary Genius" (1991). Need käsitlused pööravad lisaks autorimõiste geneoloogiale tähelepanu ka sellele, kuidas üksiku geeniusse müüdi varjus on ka tunnustatud autorite hinnatud unikaalne looming enamasti olnud kollektiivse töö tulem ning et ka autorid ise on vaid aeg-ajalt olnud *autorid*, tegutsedes tihti kas anonüümselt või teiste isikute nimel. Sellise suuna võiks väga lihtsustatult kokku võtta tõdemusse, et alustrajavast subjektist saab autor kollektiivse töö tulemusena. Ning konkreetselt väljendub see üksikautorite kõrval ka neid ümbritsenute – kirjastajate, kuraatorite, keelekorrektorite, kolleegide, sõprade, abikaasade jne tegevuse väärtustamises.

Kui otsida autorimõiste määratlusi uuematest autorikäsitlustest, võib pöörduda meediateoreetik Boris Groysi poole, kes vaatleb autorikontseptsiooni valguses ka vahendavat tegevust. Nimelt tõdeb Groys, et autor olemiseks on vaja teoseid, kuid teosteks kategoriseeruvad üksnes need artefaktid, mida on sobilikult eksponeeritud. Ehk siis, nagu väidab Groys, pole autor mitte see, kes teeb, vaid autor on see, kes teeb valiku (Groys 2008: 96) – ja teoste tegijast saab autor alles siis, kui rida teisi autoreid valivad tema valiku. Groys räägib konkreetselt kujutavast kunstist ning eksponeeritud olemise all peab ta silmas kaasatud olemist kuraatoriprojektidesse ja näitustel esinemist. Seda nõuet võiks, küll mõnevõrra meelevaldselt, laiendada ka kirjutavatele autoritele ja vastavalt siis kirjastatud, erialaselt tunnustatud, teiste autorite tekstides viidatud olemisele. Tuleb küll kohe öelda, et Boris Groysi autorimääratluse lineaarne loogika sobib pigem üksikautorite kui kollektiivsete autorite käsitlemiseks. Kuid Groysi arutlus aitab täpsustada teose mõistet ning annab sellega tugevama aluse analüüsimaiks kollektiivseid autoreid Michel Foucault' autorikontseptsiooni raames.

---

⁷ „Nagu sõnastas selle üks külma sõja aegne bürookraat: „kunstide erakordne tähtsus“ seisnes selles, et neid sai kasutada kui „vastumürki kollektivismile“.“ (Blake, Shloette 2007: 7.)

Kolm autorit: Nicolas Bourbaki, Luther Blissett ja Subcomandante Marcos

Nicolas Bourbaki on kollektiivne autor, kellel on ka oma isiklik (pseudo)biograafia. Nüüdseks on teada Bourbaki gruppi kuulunud isikud, ometi ei ole võimalik Bourbakit üksikuteks autoriteks jaotada, sest kõik tekstid valmisid koostöös ning konsensuse alusel ning grupi liikmete isiksused on Bourbaki tekstides tabamatult lahustunud. Bourbaki nime all kirjutades tegid matemaatikud tihti teistsuguseid valikuid ja kasutasid teistsugust stiili kui oma nime all kirjutades (Beaulieu 1999: 246).

Luther Blissetti näol on algusest peale tegemist avalikult fiktiivse persooniga, kellel puudub biograafia ning kelle puhul ei ole võimalik välja selgitada ka lõplikku arvu temaga seotud füüsilisi isikuid. Kuna Blissett kutsus endaga ühinema kõiki soovijaid, siis saab ka öelda, et põhimõtteliselt võib ükskõik kes täie õigusega öelda, et ta on Luther Blissett.

Subcomandante Marcos on küll üks konkreetne isik, tal on füüsiline keha, tema peale on võimalik näpuga näidata ja öelda: “Ta on siin” ning olla kindel, et ta ei saa samal ajal olla kusagil mujal. Samas jääb Subcomandante maskistatud figuur täiesti isetuks tagasipeegelduseks, sest tema asemel on alati keegi teine, olgu see siis ühiskondlik marginaal või mõni vastupanu-ikoon.⁸ Vastuseks katsetele tuvastada tema “tegelik isik”, jätkab Subcomandante enda kohta erinevate ja vastukäivate biograafiliste andmete esitamist.

Siinkohal võiks küsida, kas näiteks võetud persoonide koos käsitlemine ning üldse autoritena käsitlemine on õigustatud. Tegutsesid või tegutsevad nad ju küllalt erinevatel väljadel, Marcos eelkõige poliitikas, Blissett ajakirjanduses ja Bourbaki teoreetilises matemaatikas. See on tõsi, kuid samas on nad kõik lõppkokkuvõttes jõudnud ikkagi, osalt vastutahtsi, kunstiväljale: Blissetti aktsioone käsitletakse meediakunstina, Marcos on erakordselt viljakas publitsist, ta on avaldanud sadu artikleid ja kümneid raamatuid. Isegi tema poliitdemagoogiat kirjeldatakse kui poeesiat ning mõnesid Subcomandante eestvedamisel läbiviidud zapatistide aktsioone kui *performance*’id, mis kombineerivad poliitilist protesti kontseptuaalse kunstiga (Lane, Dominguez 2003: 130). Eelkõige tõsiteadlasena tunnustuse pälvinud Bourbaki alustas oma matemaatikutegevust 1935. aastal teadlikult absurdse tekstiga, mille pahaaimamatult avaldas prestiižikas “Comptes rendus des hebdomadaires des séances de l’Academie des Sciences”. Samuti andis Bourbaki siseringis välja ajakirja “La Tribu”, kus avaldati sürrealismimaigulisi memosid sessioonidest, pseudoteaduslikke, populaarkultuuri ja matemaatikatermineid ristavaid artikleid ning samuti

---

⁸ Nagu Subcomandantet kujutavatelt fotodeltki näha võib, kasutab Subcomandante tihti sümboleid, poose ja aksessuaare, mis viitavad sellistele ajaloolistele isikutele nagu Zapata, Che Guevera, Sandino, Yassir Arafat.

Nicolas Bourbaki luuletusi. Ka oli Bourbaki-grupi tegevus otseseks eeskujuks 1960. aastal asutatud Prantsuse kirjandusliikumisele Oulipo (Beaulieu 1999: 242; Aubin 1997: 320-323). Kui Bourbaki mõju strukturalismile ja eriti Claude Lévi-Straussile on üsna põhjalikult käsitletud,⁹ siis veidi vähem tuntud on Bourbaki kunstiteoreetikuna. Ometi, 1970ndatel, kontseptuaalse ja minimalistliku kunsti harjal ilmus mitmeid kirjutisi, kus püüti moodsaid kunstisuundi kirjeldada samadel alustel matemaatikaga, ning Nicolas Bourbaki on neis artiklites üks peamisi tsiteeritavaid autoriteete.¹⁰ Bourbaki matemaatikakäsitluses on tagantjärele nähtud demiurgilist kunstiakti, tema kuivalt matemaatilised tekstid on leidnud käsitlemist kui omalaadne, äärmuslik abstraksionism, mis on vaadeldav paralleelselt 1950ndate abstraksionismitrendiga maalikunsti ja muusikas ning Nicolas Bourbaki ainus seniilmunud biograafia kannabki tiitlit: “The Artist and Mathematician”. Seega on nii Nicolas Bourbaki, Luther Blissetti kui Subcomandante Marcose käsitlemine autorikontseptsioonide raames põhjendatud.

Tulles Boris Groysi pakutud autorimääratluse juurde, saab öelda, et kõigi kolme kollektiivse isikuga tehtut on eksponeeritud viisil, mis lubab kõneleda teostest. Nende nimede all on hulgaliselt avaldatud tekste, mis on ka kriitikute ning spetsialistide poolt tunnustatud: Bourbaki on olulisemaid 20. sajandi matemaatika mõjutajaid, Luther Blissett on oma romaani “Q” eest pälvinud mitmeid kirjanduspreemiaid, Marcos aga leidnud kirjanduslikku tunnustust lasteraamatu “La historia de los colores / The Story of Colors” eest.

Nicolas Bourbaki ja tema teosed

Bourbaki tekstide väärtusaste on püsiv – tekstid sündisid kollektiivse konsensusena. See oli küll aeganõudev ja kurnav meetod, raamatutesse jõudis vaid väike osa Bourbaki-grupi mõttetalgutel kirjapandust, kuid see, mis jõudis, oli laitmatult ja ühtlaselt viimistletud. Ka on tema tekstid teoreetiliselt ühtsed, sest aksiomaatilisus oligi tema peamine eesmärk.

Bourbaki oli tuntud oma ülirange, ebainimlikult loogilise ja umbisikulise kirjutamisviisi poolest. See oli “abstraktne, halastamatult abstraktne” (Borel 1998: 376). Kui Bourbakist sai 1960–1970ndail matemaatika juhtfiguur, muutus tema kirjutamisstiil omamoodi kaanoniks, mida püüdsid jäljendada ka teised matemaatikud. Seega saab rääkida Bourbaki stiilist.

---

9 Vt näiteks David Aubin (1997), Amir Aczeli Bourbaki biograafiat (Aczel 2001) ning selle kriitikat (Pekonen 2009).

10 Matemaatikat ja kunsti sünteesivaid kirjutisi on läbi kümnendite avaldanud ajakiri “Leonardo” (vt Anthony Hilli või Richard Wrighti kirjutised samas ajakirjas).

Kui rääkida Bourbaki luulest (mis küll ei moodusta Bourbaki loomingu just kõige olulisemat osa), oli tegemist pastiššidega kindlate autorite, näiteks La Fontaine'i, Racine'i, Mallarmé ning Valéry ja Prevert'i tuntud teostest (Beaulieu 1999: 232). Kuid ka neis pastiššides võib näha eelkõige Bourbaki grupi matemaatikute rangelt strukturalistlikku huvi teksti vastu .

Kui üritada paigutada Bourbaki loomingut ajalistesse raamidesse, saab nii tema kui ülejäänud kahe puhul rääkida vähemalt umbmäärasest sünnidaatumist, mis lubab tõesti kõrvale heita varasemad tekstid. Keerulisem on olukord surmadaatumi määramisega. Siin on küsimus kollektiivse autori surma võimalikkusest üleüldse. Kuidas saab surra keegi, kes ei mahu kodanikeregistresse, keegi, kes eksisteerib eelkõige mediakuvandina? Kindlasti saab selline persoon sooritada sümbolse enesetapu – nagu seda tegi Luther Blissett. Kuid sümbolne surm on alati ümberpööratav. Ainus pöördumatu suremise viis on kliiniline.

Nicolas Bourbaki kliiniline surm on teoreetiliselt võimalik, kuid sellele peab eelnema tema sümbolne surm: kõigepealt peab Bourbaki ise ennast surnuks kuulutama (mida ta ei ole teinud, püüdes juba aastakümneid jonnakalt koomas¹¹) – mis tähendab, et muuhulgas pandaks seisma uute liikmete vastuvõttu tagav rotatsioonimehhanism; seejärel oleks juba võimalik tuvastada iga viimase kui Bourbaki-grupi tegevuses osalenud matemaatiku kliiniline surm ning koos sellega panna paika Bourbaki surmadaatum. Hilisemaid sündmusi käsitlevad tekstid tuleks siis Bourbaki bibliograafiast välja jätta.

Luther Blissett ja tema teosed

Kuna Luther Blissetti nime all võisid esineda kõik, kes soovisid, on tema kirjutised väga kõikuva tasemega. Neid saab kategoriseerida küll välise vormi järgi pikemateks ja lühemateks tekstideks, romaanideks, käsiraamatuteks, esseedeks ja e-mailideks, kuid “kirjanduslik väärtus” või mõni muu “sisuline” omadus ei anna piisavat alust millegi kõrvaleheitmiseks Blissetti bibliograafiast.

Samadel põhjustel puudub tekstidel eraldi võttes ka kontseptuaalne ühtsus. Teisalt andis Blissett kui autor kõigele, mis tema nime all tehti, talle omase irriteeriva varjundi. Tema teose “Let the Children...” (1997) trükieksemplarid hävitati Bologna kohtu otsusel. Seevastu näiteks romaan “Q” (1999) üllatas välja tulles paljusid sellega, et ta ei olnud üldse skandaalne; küll keelemänguline, slängi ja erinevaid dialekte segav, lineaarse narratiiviga kirjanduslikult nauditav

---

11 Pärast 15 aastat kestnud vaikimist ilmutas Nicolas Bourbaki korraks elumärke 1998. aastal, avaldades ühe lisapeatüki oma varemilmunud raamatule “Commutative Algebra”.
(<http://planetmath.org/encyclopedia/NicolasBourbaki.html#tex2html72>).

ajalooline seiklusromaan, aga kindlasti mitte krüptiline skisoidne tekstimassiiv. Luther Blissetti kontekstis käsitleti seda aga kui eriti rafineeritud provokatiivsust, iroonilist jänesehaaki, mis ei lase Blissetti kinni püüda, skandalisti ja provokaatorina üheselt paika panna.¹² Kasutades kirjandusteoreetik Gerard Genette'i terminoloogiat võiks öelda, et Blissetti teoste ühtsus lähtub *pseudonüümi-efektist* (Genette 1997: 48), mitte teostest. Seega on Luther Blissettil selge ning tugev kontseptsioon, kuid see ei ole tingimata tuvastatav, liikudes tekstide kaudu autori poole. Järelikult ei saa selle abil ka tõestada või ümber lükata tekstide seotust autoriga.

Väline stilistiline ühtsus Blissetti tekstides mõistagi puudub. Eklektika ja ebajärjepidevus on osa tema kontseptsioonist ning stiilimuutused tema teostes ei tulene ei välistest mõjudest (kuivõrd Blissett kehandit on võimatu piiritleda, pole ka võimalik rääkida “välisest”) ega ka sisemistest arengutest (sest areng kui lineaarne liikumine ei käi Blissetti kontseptsiooniga kokku).

Luther Blissetti puhul on enam-vähem teada sünniaeg.¹³ Ning ainsana neist kolmest persoonist on ta surnuks kuulutatud.¹⁴ Seega võiks arvata, et vähemalt eluaastate alusel oleks võimalik Blissetti loomingut kuidagi piiritleda. Kuid see jaotus ei toimi – kui ilmuks välja mõni uus teos, mille autoriks on märgitud Luther Blissett, siis ei tuleks mitte öelda, et see ei saa olla Blissett teos, sest Blissett on surnud, vaid see tähendaks, et Blissett elab, kuna see seal on tema uus teos.

Subcomandante Marcos ja tema teosed

Hinnangud Subcomandante Marcose tekstide kvaliteedile, nagu kogu tema tegevusele, on üsna vastandlikud: tema kirjutisi võib õigustatult nimetada loogikavabaks poliitpopulismiks ja sama hästi võib neid nimetada ka poetilisteks. Samas, eriti arvestades maiade külakogukondades levinud kirjaoskamatus, suudaks eraldi võttes iga üksik hindaja siiski ära tunda Subcomandantele omase kirjandusliku taseme ning välja arvata tekstid, mis sellega teravasse vastuollu lähevad.

---

12 Näiteks Washingtoni Posti kirjandusarvustaja David Liss hoiatab lehelugejaid, et kuigi “Q” näol on tegu nauditava rahvusvahelise bestselleriga, peaks lugeja silmas pidama, et tegu on kurikuulsal “kultuuriterroristi” üllitise, ning “töenäoliselt irvitavad romaani autorid parasjagu kuskil oma suure lugejamenu üle”.

(<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A42446-2004May20.html>)

13 Luther Blissetti ennastmanifesteeriv ja kõiki liituma kutsuv teade ilmus 1994 (https://groups.google.com/group/misc.activism.progressive/browse_thread/thread/8a2c8bb5c5dc0a4b?ie=utf-8&oe=utf-8&q=%22Luther+Blissett%22&pli=1&hl=it). Muuhulgas kirjeldati selles teates mõnesid Luther Blissetti varasemaid aktsioone, mille toimumist aga muud allikad ei kinnita.

14 1999 teatas Luther Blissett, et sooritab rituaalse enesetapu *seppuku*.

Tegelikult on Blissett elanud ka mõningast surmajärgset elu. Näiteks peeti 1998 ühel ja samal päeval Itaalias kinni viis Luther Blissetti – tegemist oli bussijänestega, kes kõik esitasid politseile enda kohta samanimelisi valeandmeid.

Mõnes mõttes saab Marcose tekstide puhul rääkida ka kontseptuaalsest ühtsusest, kuid üksnes äraspidisel moel. Kuna ta ka ise oma ideoloogilist eklektilisust intervjuudes meelsasti tunnistas,¹⁵ tuleb seda lugeda teadlikuks ning originaalseks kontseptsiooniks. Niisiis, kui üritada rakendada Marcose puhul kontseptuaalse ühtsuse nõuet, tähendaks see seda, et kõrvale tuleks heita tekstid, mis on kontseptuaalselt liialt ühtsed.

Marcose looming on eklektiline ning ta on end väljendanud väga erinevates žanrites – esseistikast lasteraamatute ja kriminaalromaanideni – ning stilistilist ühtsust on sealt raske leida. Paljud vaatlejad näevad aga selles, kuidas Subcomandante Marcos põimib oma tekstidesse kokku vastuolulisi poliitideoloogiaid, akadeemilist leksikat, folkloori ning popkultuuri, isikupärast väljenduskeelt, mis on seostatav mõnede Mehhiko akadeemiliste ringkondadega ning omab juuri Ladina-Ameerika kirjandusklassikas.¹⁶

Mis puudutab Subcomandante võimalikku surma, siis selles osas on kõik veel lahtine – juhul kui õnnestuks Subcomandante Marcos veenvalt samastada ühe konkreetse reaalse isikuga, muutuks Subcomandante Marcos tavaliseks, pseudonüümi kasutavaks autoriks ja ühtlasi surelikuks. Marcos ise on viidanud võimalusele, et “kui tema eesmärgid on saavutatud, siis ta lahkub”.¹⁷ Selline lubadus on surelikkuse topelteilus. Esiteks pole kuigi tõenäoline, et tema eesmärgid, nagu näiteks “õiglus”, kunagi täidetud saaksid; ning teiseks tuleb silmas pidada, et kadumine ei ole kaugeltki samane surmaga, see oleks antud juhul pigem kliinilise surma määramata ajaks edasilükkamine.

Nagu näha, vastab kirjanduskriitika ühtsusenõuetele kõige paremini Nicolas Bourbaki, kindla grupina koos ja konsensuse alusel teoseid loov kollektiivne autor. Kuid näiteks “avatud popstaar” Luther Blissett ei vasta praktiliselt ühelegi esitatud nõuetest, tema teosed ei moodusta mingit baasi, mis võimaldaks kinnitada Luther Blissetti kui autori olemasolu. Ometi on ta käsitletud näidetest enim kirjandusauhindadega pärjatud.

Niisiis ei saa kollektiivsete autorite *ise* olla üksnes “tekstidega sooritatavate manipulatsioonide tulemus”. Me ei suudaks kuidagi konstrueerida näiteks Luther Blissetti, lähtudes üksnes tema tekstidest, see persoon ei püsiks koos. Ükskõik milliseid operatsioone me tekstidega ka ei

---

15 Näiteks 1994. aastast pärinevas intervjuus nõustub Marcos, et maoistid peavad zapatiste maoistideks, anarhistid anarhistideks, feministid feministideks jne (<http://struggle.ws/mexico/ezln/anmarin.html>).

16 Nii väidab Ilas Stavans, et Subcomandante ebakonventsionaalne keelekasutus on selline, mida viljeldi varastel 1980ndail Mexico City poliitilise radikalismi taimelavana tuntud Universidad Autonoma Metropolitana akadeemilistes ringkondades. Ka märgib Stavans Marcose stiili mõjutajatena autoreid, nagu Octavio Paz, Borges, Mario Vargas Llosa jt (Stavans 1996: 57–58).

17 http://struggle.ws/mexico/ezln/1998/inter_marcos_nov98.html.

sooritaks, pole ikkagi kindel, et selle kaudu oleks võimalik jõuda mingi “psühholoogiseeriva projektsioonini”.

Vähe sellest, et kollektiivsete autorite tekstid tõrguvad koondumast tervikuks, on nende puhul võimalik ka olukord, kus üks ja sama tekst samaaegselt viitab mitmele erinevale autorile.¹⁸ Ühte sellist, hüpoteetilist ja vaevalt teostatavat võimalust kirjeldab Jorge Luis Borges jutustuses “Pierre Menard, “Don Quijote” autor”. Kollektiivsete persoonide puhul muutub selline teksti-autori suhe aga täiesti reaalseks. Võtame näiteks Luther Blissetti romaani “Q”. Pärast Blissetti surma jätkas sama autoritegrupp nime all Wu Ming ning romaani “Q” võib leida nii Blissetti kui Wu Mingi bibliograafiast, samas oleks vale väita, et Luther Blissett ja Wu Ming on üks ja sama isik. See väike bibliograafiline kahetisus romaani “Q” ümber võib tunduda küll üsna ebaolulisena, sest üldjoontes on Wu Ming ja Luther Blissett piisavalt sarnased isikud, mitte päris kattuvad, kuid siiski “samast koolkonnast”. Kujutleda võib ka intrigeerivamat situatsiooni. Näiteks kui kodanik Tõnu Õnnepalu oleks avaldanud romaani “Piiririik” mitte autorinime Emil Tode all, vaid hoopis Luther Blissetti nime all, oleks tegemist hulga mitmetähenduslikuma olukorraga. Sel juhul ei saaks väita, et Luther Blissett on kodanik Tõnu Õnnepalu autorinimi. Ja ka teos ise kuuluks ühtaegu nii Tõnu Õnnepalule kui ka Tõnu Õnnepalust sõltumatule kirjanik Luther Blissettile. Veelgi enam, romaani tähendus oleks erinev, olenevalt sellest, kas lugeda seda kui Õnnepalu või kui Blissetti teksti. Teisel juhul oleks kindlasti tegemist hulga provotseerivama ja meediakriitilisema teosega kui seda on Emil Tode või Tõnu Õnnepalu “Piiririik”. Ja isegi kui tekst ise ei tundukski meediakriitiline ega skandaalitaotlev, tuleks selles Luther Blissetti puhul näha topeltmängu, väljakutsuvat keeldumist skandaalsusest. Järelikult paikneks täpselt sama tekst üheaegselt erinevates jaotustes, viitaks erinevatele autoritele ja asetseks erinevates diskursustes.

See kõik ei lükka küll ümber Michel Foucault’ määratlust, et autori nimel on klassifitseeriv funktsioon; autori nimi võimaldab rühmitada teatud hulga tekste, neid piiritleda, mõned nende seast välja arvata ja väljaarvatuid allesjäänutele vastandada (Foucault 2000: 162), kuid kui Michel Foucault’ arutluses näib see määratlus andvat autorile siiski mingi kindla asukoha, siis kollektiivsete autorite puhul läheb see taas kaduma. Sama palju, kui autorinimi võimaldab tekste diskursusteks rühmitada (Foucault 2005: 23), võimaldab see kollektiivsete autorite näitel neid rühmitamisi ka küsitavaks muuta.

---

18 Luther Blissetti bibliograafiasse kuuluvad ka mõned kooperatsioonid tuntud autoritega – näiteks “Green Apocalypse”, mille autoriteks on Luther Blissett ja Stewart Home.

Kollektiivne autor ja kõnetamisvõime

Siinkohal võiks tekkida kiusatus lahendada kollektiivsete persoonide autoriprobleem ühe lihtsa võttega: tunnustada tekste ja tunnustada kollektiivset loomingut, kuid mitte autorit. Nentida, et kollektiivsed pseudonüümid ei vasta tõesti üldtuntud autorimääratlustele ning neid pole võimalik kirjanduskriitika meetodite abil autoritena käsitleda. Miks siis mitte lõppeks tunnustada silmnähtavat? Milleks sundida neile peale vormi, millesse nad kuidagi mahtuda ei taha? Ja kui need kollektiivsed persoonid ka on avaldanud kümneid kirjutisi, siis miks püüda näha nende – eraldi võttes võibolla suurepärase teoste – koosvaatlemisel tekkivas kakofoonias midagi peale sihitu grafomaania, hullumeelse seosetu monoloogi? Ja kui Luther Blissetti nime alla koondunud inimesed eraldi võttes on ka igati arukad, siis ei tähenda see sugugi, et tulemuseks ei võiks olla üksnes kollektiivne skisofreenik. Sel juhul võiks kollektiivsete persoonide kui autorite käsitlemise lõpetada. Sest, nagu ütleb Michel Foucault, rangelt võttes pole hullu kõnet olemas (Foucault 2005: 11).

Nii näiteks kirjeldab Bourbaki sessioonil välisvaatlejana viibinud matemaatik oma segaseid tundeid, nähes lugupeetud akadeemikuid läbisegi karjumas, sõimlemas ja iga üksiku sõna ning kirjavahemärgi üle päevade kaupa vaidlemas. Too matemaatik lahkus sessioonilt, kuna pidas seda “hullumeelsete kisakooriks, kust pole mõtet oodata millegi mõistliku sündimist” (Borel 1998: 375). Ometi pidi ta hiljem, Bourbaki teoste ilmudes, oma arvamust muutma. Selgus, et Bourbaki oli vägagi võimeline tegema sihipärast tööd, oli võimeline jõudma suurepärase tulemusteni. Seega ei saanud Nicolas Bourbaki olla hullumeelne. Sama kehtib ka ülejäänud siin käsitletud kollektiivsete persoonide kohta: nad kõik on olnud võimelised püstitama eesmäärke ning nende eesmärkide suunas tulemuslikult töötama. Seega pole võimalik neid hullumeelsetena vaikima sundida või meie maailmast pagendada, sest nad asuvad siinpool töö sakraalset piiri (Foucault 2003: 118).

Kollektiivsed autorid ei anna ennast kätte ei üksikisikutes ega teostes, ei tekstide sees ega “tekstide piiridel”, kuid nad ei asu ka hullumeelsetena meie maailmast väljaspool.

Enamgi veel – näideteks toodud kollektiivsete persoonide töövõime ja tõhusus on olnud erakordne ning nad on olnud võimelised oma tõde ka mõjuvalt esitama. Nad on populaarsed, nende teoste üle diskuteerivad erialaekspertid, neil on või on olnud arvestatav poliitiline mõjuvõim.

Michel Foucault märgib, et tõsiasi, et diskursus on varustatud autori nimega, tähendab, et diskursus ei ole harilik, suvaline kõne, mis kaob, mööda hõljub ja haihtub (Foucault 2000: 162).

Arvan, et selle väite saab ka ümber pöörata ning öelda, et tõsisasi, et mingi diskursus (või tekst või teos) ei haju, ei unune kohe, tähendab, et seda hakatakse seostama autoriga. Eriti, kui kirjutatut saab pidada kirjanduslikuks, tehtut kunstiteoseks, sest “kirjanduslikke” diskursusi on võimalik vastu võtta ainult siis, kui nad on varustatud autorifunktsiooniga (Foucault 2000: 162) ning ükski kunstiteos pole lihtsalt teos, vaid **kellegi** teos (Sarapik 2004: 64).

Lähtudes kollektiivsete autorite teostest ei saa küll nende põhjal üles leida autoreid, kuid samas ei võimalda nende teoste olemasolu ka autori puudumist. Pealegi, nagu eespool näidatud, mõjutavad autorinimed (ehk siis nende autorinimedega seostatavad isikuomadused) oluliselt seda, kuidas teoseid loetakse.

Arvestades, et mingist ametlikust diskursiivsest positsioonist, “tões paiknemisest” (Foucault 2005: 28) kollektiivsete autorite puhul üldjuhul rääkida ei saa,¹⁹ tuleks küsida, mis on ikkagi see, mis laseb neil ennast kuuldavaks teha? Eelkõige tuleks esile tuua asjaolu, et kollektiivsed persoonid on kujunenud eneseteadliku sekkumise tagajärjel. Nende olemasolu põhjuseks ja põhjenduseks on mingisuguse tõe kuulutamine ning nad on üles ehitatud nii, et seda missiooni võimalikult hästi täita. Järelikult võib tõmmata võrdusmärgi kollektiivsete autorite enesetehnikate ja nende tõeökonomika vahele. Et mõista, mis muudab kollektiivse autori kuuldavaks, tuleks vaadelda viise, mille kaudu kollektiivne autor kui moraalne subjekt moodustatakse.

Michel Foucault kirjeldab “Eetika genealoogias” enesetehnikaid, mida erinevatel ajastutel on kasutatud, et täita mõnd sellist ühiskondlikku positsiooni, mis lubab lausuda tõe. Kuigi Foucault käsitleb enesetehnikaid kui üksikindiviidide praktikaid, pole nähtavat põhjust, miks mitte proovida tema meetodit rakendada ka kollektiivsete persoonide peal. Foucault loetleb nelja aspekti, mis on vajalikud enese kui moraalse subjekti moodustamiseks. Need on: eetilise substants, allutamiseviis, enesepraktika ehk asketism ja teleoloogia (Foucault 1996: 200).

Kollektiivsete autorite allutamiseviis on enamasti väljendatud juba esimestes avaldustes, see on autori olemasolu põhjendus. Nii soovis Bourbaki luua aksiomaatilise matemaatikakäsitluse (Aubin 1997: 298), Blissett propageeris “kultuuriterrorismi” ning Subcomandante Marcos soovis luua “mittehegemoonilise võimustusüsteemi” (Huerta, Higgins 1999: 270).

Kõige ilmsemaks ja ühendavamaks enesepraktikaks on kollektiivsete autorite puhul nende askees, individuaalsusest loobumine. Ühtlasi tähendab see ka loobumist autoriõigustest ning -tasudest. Sest nagu nendib Martha Woodmansee, pole “autorluse kriitika” seadusandlust oluliselt mõjutanud ning autoriõiguste subjektiks on jätkuvalt üksikindiviid (Woodmansee 1992: 279).

---

19 Kuni Bourbaki kollektiivse identiteedi ilmsikstulekuni pakkusid mitmed akadeemiad talle kõrgeid institutsionaalseid positsioone, millest Bourbaki aga alati tagasihoidlikult keeldus. Subcomandante Marcosele on samuti pakutud ametlikke poliitilisi positsioone, kuid ka tema on neist siiani loobunud.

Woodmansee kriitilist märkust laiendavad Lisa Ede ja Andrea Lunsford, tõstes esile, kui võrd eelishinnatud on individuaalsed saavutused ja alahinnatud, lausa ignoreeritud kollektiivne töö akadeemilises humanitaarias – ja seda vaatamata osalemisele autorimõistet ümbritsevas poststrukturealistlikus debatis (Ede, Lunsford 2001: 356). Tasustamisele, olgu siis autoritasude või sümboolse kapitali näol kuulub individuaalne, mitte kollektiivne saavutus. Kollektiivsete autorite askeesi aktivaks aga on muutumine raskestitabataavaks nii juriidilisele kui distsiplinaarsele kontrollile. Puudub keha (või juriidiline kehand), mida karistada, mille üle kohut mõista, mida sisse või välja sulgeda. Igasugune selline katse üksnes tugevdaks kollektiivseid persoone, sest toimiks kollektiivse autori olemasolu reaalsuse kinnitamisena, mitte kunagi aga teda õieti piiravana. Nii näiteks on Luther Blissettit üritatud korduvalt hageda ja kuigi kohtu otsusel on hävitatud tema teoseid, pole kohtuorganid arusaadavatel põhjustel nõustunud alustama protsessi autori enda üle. Kui võrd kollektiivsete subjektide vaateid ei pääse oluliselt mõjutama ei hirm karistuse ees ega lootus isiklikule hüvele, võib öelda, et nad on vabamad, “nägemaks seda, mis on silmnähtav” ning nad on vabamad seda ka väljendama.

Vaadeldes kollektiivseid persoone läbi Foucault’ eetika genealoogia, võib öelda, et kollektiivsete persoonide eetiline substants on vabadus, allutamise viis on loov, programmiline sekkumine, asketism on individuaalsusest loobumine ja teleoloogia on tõde (mis võib väljenduda ka negatiivsena, vale ilmsiks toomisena). Selline on eetiline konstruktsioon, mis muudab kollektiivse autori usutavaks, hoiab teda elus, annab talle võime kõnetada.

Rääkides kollektiivsete persoonide moraalse ise seotusest nende tõeökonomikaga, nende askeesi otsesest seotusest tõe võimega, võiks toetava näitena meenutada, kui võrd hävitavalt mõjus Nicolas Bourbaki kohtusaaga, kus grupi liikmed protsessisid oma endiste kirjastajatega tema teoste avaldamisõiguste üle. Bourbaki nime alla koondunud matemaatikud küll saavutasid endile soodsa tulemuse, kuid pärast seda, kui nad olid pälvinud tunnustuse Bourbaki autoriõiguste subjektidena, lakkas Bourbaki autorina toimimast. Bourbaki grupi matemaatikud on hiljem viidanud asjaolule, et protsess kurnas neid füüsiliselt ja laostas majanduslikult (Senechal 1998: 28), kuid tõenäoliselt ei olnud see siiski suurim kahju. Pigem võib oletada, et kõige demoraliseerivamalt mõjus Nicolas Bourbaki tema lammutamine kohtuprotsessi käigus autoriõigustega üksikindiviidideks. Loobudes oma askeesist – mittekohalolust, anonüümsusest ja õigusetusest, kaotas Nicolas Bourbaki võime toota tõde. Individuaalsusest loobumist kui kollektiivse kõnetamise eeltingimust kinnitab ka Subcomandante Marcose näide – nii tema pooldajatele kui vastastele näib olevat selge, et Subcomandante “tegeliku persooni” paljastamise, tema ühte konkreetsesse isikusse lokaliseerimise tagajärjel lakkaks Subcomandante Marcos

olemast.²⁰ Eelneva põhjal võib mitmete nüüdisaegsete kollektiivsete autorite otsuses kuulutada kõik oma teosed *public domaini* alla kuuluvateks, näha nii eetilist hoiakut kui ka elulist paratamatust – autoriõigustega kaasnev ähvardaks lammutada kollektiivsete autorite *ise* ning võtta neilt võime kõnetada.

Seega võib öelda, et olemaks autoritena kuuldavad, peavad kollektiivsed isikud jääma indiviididena võimalikult ülesleidmatuteks ning äratundmatuteks.

Kokkuvõte

On üsna ootuspärane, et kollektiivsed autorid ei mahu subjektist lähtuva autori-definitsiooni raamesse: mida väljapaistvam ning nimekam on kollektiivne autor, seda vähem on võimalik teda ning tema teoseid hõlmata, lähtuvalt antud autorinime all tegutsevatest või tegutsenud üksikindiviididest. Kuid ka Michel Foucault' autorikäsitus võimaldab autoreina ära tunda ning iseloomustada üksnes selliseid Nom de Plume kollektiive, kes tegutsevad ühtse, piiritletud ja konsensusliku grupina. Võib öelda, et kuigi Michel Foucault pöörab romantistliku autorimudeli ümber, kujutab tema käsitus siiski sedasama hierarhilist mudelit, kus tipus on autor ning baasi moodustavad tekstid. Analüüsist nähtub, et “avatamad” kollektiivsed autorid ei sobitu niisuguse püramiidja konstruktsiooniga – ehitatagu seda siis ülevalt alla või alt üles, sest nende puhul pole võimalik paika panna ühtset liikumis- või hargnemissuunda, olgu see siis teosest autorini või autorist teoseni. Selle asemel toimub kollektiivse autorinime, osalevate indiviidide ja avaldatud teoste vahel pidev liiklemine, mis muudab põhjus-tagajärg seosed nende vahel ambivalentseks ning teeb ühtede või teiste lõpliku paikapanemise mingis diskursiivses ruumis praktiliselt võimatuks.

Üritades läheneda kollektiivsetele autoritele eelkirjeldatud raamistike abil, on tulemused paratamatult peamiselt negatiivsed. Ja see selgitab ka, miks kollektiivses persoonis nähakse tihti eelkõige *antia*autorit, autori paroodiat, autori kriitikat. Samas, nagu ka kasutatud näidetest ilmneb, ei pruugi kollektiivsete autorite endi esmaseks paatoseks sugugi olla kehtivate autorikontseptsioonide õõnestamine. Et jõuda lähemale kollektiivsete autorite kirjeldamisele, ei

---

20 Juba 1995 teatas Mehhiko valitsus, et nad on Marcose tegeliku isiku kindlaks teinud – väidetavalt on tegemist endise semiootika- ja kommunikatsiooniprofessor Rafael Sebastián Guillén Vicentega –, mispeale Subcomandante Marcos ka mõneks ajaks vaikus.

Mehhiko ajakirjanik Carlos Monsivais aga kirjeldab stseeni, kus 1994. aasta mässi järel zapatistide korraldatud rahvusvahelisel konverentsil esines publikule ka Subcomandante Marcos. Esinemise lõpuks pakkus Marcos võimalust, et ta võib maski ära võtta, kuid vaimustunud publik skandeeris üksmeelselt “Ei!” (Jörgens 2004: 92).

piisa seega üksnes nende avaldatud teoste analüüsimisest, vaid vaatluse alla tuleb kaasata ka kollektiivsed autorid ise kui eneseloome subjektid. Tähtsuseks kui võimalikud fiktiivsed biograafiad, tuleb seejuures pidada eneseloometehnikaid, mille abil kollektiivsed isikud moodustavad oma moraalse *ise*. Antud vaatenurk joonistab selgelt välja kollektiivsetele autoritele omase askeesi: kollektiivse autori teo- ja tõevõime aluseks on loobumine individuaalsetest autoriõigustest. Tavapärane tasustamismehhanism, mis individuaalse autori puhul toimib autoristaatuse kinnituseks, mõjub kollektiivsele autorile lammutavana.

Kõhklused kollektiivse autori ja tema loomingu käsitlemisel ei tulene kollektiivse autori produktiivsete aspektide puudulikkusest või eripärast, vaid asjaolust, et kollektiivse autori eneseloome ja produktiivsuse mehhanika, mis kollektiivset isikut autorina positioneerib, sunnib teda samas eemalduma seda positsiooni konstitueerivatest tasustamissüsteemidest.

Kasutatud kirjandus

Aubin, David 1997. The withering immortality of Nicolas Bourbaki: A cultural connector at the confluence of mathematics, structuralism, and the Oulipo in France. *Science in Context* 10 (2): 297–342.

Aczel, Amir D. 2006. *The Artist and the Mathematician: The Story of Nicolas Bourbaki*. New York: Thunder's Mouth Press.

Beaulieu, Liliane 1999. Bourbaki's art of memory. *Osiris*, 2nd Series (14) *Commemorative Practices in Science: Historical Perspectives on the Politics of Collective Memory*: 219–251.

Borel, Armand 1998. Twenty-five years with Nicolas Bourbaki. *Notices of American Mathematical Society* 45 (3): 373–380.

Boucharenc, Myriam 2000. Plural authorship in automatic writing. – Paul Gifford, Johnnie Gratton (eds.). *Subject Matters. Subject and Self in French Literature from Descartes to Present*. Amsterdam; Atlanta: Rodopi, 100–114.

Carringer, Rober L. 2001. Collaboration and concepts of authorship. *PMLA* 116 (2): 370–379.

Durán de Huerta, Marta; Higgins, Nicholas 1999. An interview with Subcomandante Insurgente Marcos, spokesperson and military commander of the Zapatista National Liberation Army (EZLN). *International Affairs* 75 (2): 269–279.

Ede, Lisa; Lunsford, Andrea A. 2001. Collaboration and concepts of authorship. *PMLA* 116 (2): 354–369.

- Foster, Hal 2002. Round table: The present conditions of art criticism. *October* 100: 200–228.
- Foucault, Michel 1983. What is Enlightenment? – *The Foucault Reader*. Paul Rabinow (ed.). New York: Pantheon Books, 32–50.
- Foucault, Michel 1996 [1983] Eetika genealoogiast: poolelioleva töö ülevaade. *Vikerkaar* 8-9: 192–203; 10: 93–101.
- Foucault, Michel 2000 [1969] Mis on autor? *Vikerkaar* 11-12: 156–172.
- Foucault, Michel 2003 [1961]. *Hullus ja arutus*. Tartu: Ilmamaa.
- Foucault, Michel 2005 [1970]. *Diskursuse kord*. Tallinn: Varrak.
- Genette, Gerard 1997 [1987]. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Groys, Boris 2008. Multiple authorship. – *Art Power*. Cambridge: MIT Press, 93–100.
- Hill, Anthony 1977. A view of non-figurative art and mathematics and an analysis of a structural relief. *Leonardo* 10 (1): 7–12.
- Hill, Anthony 1968. Art and mathesis: Mondrian's structures. *Leonardo* 1 (3): 233–242 .
- Inge, Thomas M. 2001. Collaboration and concepts of authorship. *PMLA*, 116 (3): 623–630.
- Jamison, Annie 2006. Collaboration v. imitation. *Law & Literature* 18 (2): 199–224.
- Jørgensen, Beth E. 2004. Making history: Subcomandante Marcos in the Mexican Chronicle. *South Central Review* 21(3): 85–106.
- Kiwa 2008. Luther Blissetti elu ja tegevus. *Vihik* 13/14: 15–25.
- Klein, Naomi 2005 [2002]. Farewell to the end of history: Organization and vision in anti-corporate movements. – Louise Amoore (ed.). *The Global Resistance Reader*. Abingdon, New York: Routledge, 158–169.
- Lane, Jill; Dominguez, Richardo 2003. Digital Zapatistas. *TDR* 47 (2): 129–144.
- Manovich, Lev 2002. Models of autorship in new media. *Switch* Feb 1, 2002. *Rivets + Denizens. Collaborative Curatorial Models in Theory and Practice*.
http://switch.sjsu.edu/nextswitch/switch_engine/front/front.php?artc=65 (18.06.2011)
- North, Michael 2001. Authorship and autography. *PMLA*, 116 (5): 1377–1385.
- Pekonen, Osmo 2009. The Double Twist: From Ethnography to Morphodynamics, *edited by Pierre Maranda*; The Artist and the Mathematician: The Story of Nicolas Bourbaki, the Genius Mathematician Who Never Existed, *by Amir D. Aczel*. [Review.] *The Mathematical Intelligencer* 31 (3): 57–61.
- Sarapik, Virve 2004. Kunstnik ja nimi. *Mäetagused* 24: 59–81.

- Saunders, David; Hunter, Ian 1991. Lessons from the “literatory”: How to historicise authorship. *Critical Inquiry* 17(3): 479–509.
- Senechal, Marjorie 1998. The continuing silence of Bourbaki—An interview with Pierre Cartier, June 18, 1997. *Mathematical Intelligencer* 20 (1), 22–28.
<http://www.ega-math.narod.ru/Bbaki/Cartier.htm>
- Stavans, Ilan 1996. Unmasking Marcos. *Transition* 69: 50–63.
- Stimson, Blake; Sholette, Gregory 2007. Introduction: Periodizing collectivism. – Blake Stimson, Gregory Sholette (eds.). *Collectivism after Modernism: The Art of Social Imagination after 1945*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1–16.
- Taidre, Elnara 2009. Fiktsiooni roll kollektiivses autorluses: näiteid fiktiivsetest kollektiivsetest autoritest Eesti kaasaegses kunstis. – *Rühmitused: koostöö võimalikkusest kaasaegses Eesti kunstis. Lisandusi eesti kunstiloole*. Tallinn: Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus: 37–48.
- Woodmansee, Martha 1992. On the author effect: Recovering collectivity. *10 Cardozo Arts & Entertainment L. J.* 279. Kättesaadav: <http://cyber.law.harvard.edu/IPCoop/92wood.html> (18.06.2011)
- Woodmansee, Martha 1984. The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the `Author`. *Eighteenth-Century Studies* 17 (4): 425–448.
- Wright, Richard 1988. Some issues in the development of computer art as a mathematical art form. *Leonardo. Electronic Art Supplemental Issue* 1: 111–116.

Lisa.

Nicolas Bourbaki²¹

Mõjukas Prantsuse 20. sajandi matemaatik. Püüdis luua matemaatika aksiomaatilist käsitlust, esimesed kirjutised avaldas 1935 ning 70ndateks oli temast saanud matemaatikateaduse keskseid autoriteete, temast on oluliselt lähtunud Uue Matemaatika liikumine, samuti peetakse väga oluliseks tema mõju strukturalismile. Bourbaki elutööks on mammutisari matemaatika põhialustest. 80ndatel sai laiemalt teatavaks, et Nicolas Bourbaki on tegelikult kollektiivne

---

²¹ Kokkuvõtte tugineb peamiselt Amir D. Aczeli raamatul “The Artist and the Mathematician: The Story of Nicolas Bourbaki”, Liliane Beaulieu kirjutisel “Bourbaki’s Art of Memory”, David Aubini kirjutisel „The Withering Immortality of Nicolas Bourbaki“ ning ajakirjas “Mathematical Intelligencer” ilmunud intervjuudel.

pseudonüüm, mille varjus on aastakümnete jooksul tegutsenud suur hulk peamiselt Prantsuse päritolu, Ecole Normale Supérieure'iga seotud matemaatikuid. Seepeale vaidlustas kirjastus Bourbakiga sõlmitud lepingud, algas kurnav protsess teoste avaldamisõiguste üle, mille Bourbaki-grupp lõpuks võitis, kuid ei ole pärast seda enam ühtegi teksti avaldanud.

Nicolas Bourbakil on täielik biograafia sinna juurde kuuluva haridus- ja ametiteega, samuti on teada antud, et tegemist on eeskujuliku perekonnainimesega, kes kasvatab tütar. Matemaatiku nimi pärineb Prantsuse kindral Charles Denis Bourbakilt (1816–1897). Pole päris selge, miks just see ajalooline figuur, kuid on teada, et kindrali kuju ehtis kunagi Nancy linna, mille ülikooliga mitmed Bourbaki asutajaliikmed seotud olid. Ning tõenäolised valisid noored matemaatikudengid Bourbaki oma kehastuseks irooniliselt – tolle kaotusterohkes biograafias leiduva kurbkoomilise episoodi tõttu Prantsuse-Preisi sõja Metzi lahingu ajal, mil Bourbaki langes tundmatu identiteedipetturi ohvriks, kes esitles end talle Preisi rahuläbirääkijana. Ebaõnnestunud sõjaväelasena üritas kindral Bourbaki enesetappu, kuid ka see ebaõnnestus ning nii on matemaatik Nicolas Bourbaki väitnud, et ka tema on surematu.

Luther Blissett²²

Itaalia meediategelane ning tunnustatud kirjanik. Loodi 1994, mil meililistides levis kettkiri, mis kutsus kõiki ühinema Luther Blissetti-nimelise kollektiivse persooniga, “avatud popstaariga”²³. Üleskutses rõhutati, et liikmed ei pea omaks võtma ühtset käitumist, ei pea omandama mitte mingit grupi-identiteeti, kõik vastuolud ja eriarvamused on teretulnud, “sest me ei pea kellegagi võistlema, sest meiega pole võimalik võistelda, sest meie oleme sina ja sina oled meie”. Järgnevatel aastatel sai Blissett tuntuks mitmesuguste mediaskandaalide korraldajana. Kuulutas sõja kultuuritööstusele ja autoriõiguste-süsteemile. On avaldanud mitmeid raamatuid, tuntuim ja kriitikute poolt hinnatuim neist on ajalooline romaan “Q”. 1999 kuulutas Luther Blissett oma viisaastakuplaani täidetuks ning sooritas *seppuku*.²⁴

---

22 Kokkuvõtte tugineb suuresti Luther Blissetti tegevusele pühendatud leheküljel <http://www.lutherblissett.net/> äratoodud meediakajastustel, Luther Blissettist on eestikeelsetest väljaannetest ilmunud Kiwa tutvustav artikkel “Luther Blissetti elu ja tegevus” ajakirjas Vihik nr 13/14.

23 Vt “Luther Blissett: The State of Union”.
https://groups.google.com/group/misc.activism.progressive/browse_thread/thread/8a2c8bb5c5dc0a4b?ie=utf-8&oe=utf-8&q=%22Luther+Blissett%22&pli=1&hl=it

24 http://www.lutherblissett.net/archive/452_en.html

Luther Blissettil on oma nägu – s.t on üks konkreetne fotomontaaž, millelt vaatab vastu ontlik ümarapalgeline noormees. Luther Blissetti nimi aga pärineb ühelt Itaalia jalgpallurilt, kes oli esimesi mustanahalisi riigi koondises ja selle tõttu eriti populaarne vasakintellektuaalide hulgas.²⁵

Subcomandante Marcos²⁶

Populaarne Mehhiko poliitik, kirjanik ja zapatistliku liikumise sõjapealik. Kerkis avalikkuse ette seoses 1994 Chiapase rahvaülestõusuga. Ülestõus ei olnud sõjaliselt edukas, kuid üldise arvamuse kohaselt sai Mehhiko valitsus ülestõusnutelt lüüa infosõjas. Seejärel loobus Marcos relvastatud võitlusest, hakates selle asemel aktiivselt meedias esinema. On avaldanud mitusada esseed ja üle 20 raamatu. Avalikkuse ees esineb alati kaetud näoga ning tema isikliku tausta kohta pole midagi kindlat teada. Selle asemel on ta kuulutanud enda kui revolutsioonilise liidri isiku igaühele vabaks samastumiseks. Vaatlejad on kirjeldanud Mehhiko linnades toimuvaid rahvakogunemisi, kus inimesed on samuti katnud oma näo ning kehastuvad meeleavalduse-ekstaasis Subcomandanteks, väites politseinikele, ajakirjanikele jne, et nemad ongi tegelikult Marcos. Nagu nendib üks Mehhiko kommentaator, lubavad Subcomandante nägu varjavad mask ja “Marcose diskursuse” äärmine avatus igal inimesel projitseerida temasse omaenda ideaale (Jørgensen 2004: 97).

Subcomandante peamiseks väliseks tunnuseks on mask. Mõistagi saab see olla tunnuseks üksnes äraspidises tähenduses, tühja tähistajana – Naomi Klein nimetab Subcomandante maski kaunikõneliselt “peegliks” (Klein 2005: 160) (mis omakorda viib mõtted Gérard Genette’i mõnevõrra iroonilisele konstateeringule “maskide ja peeglite lembusest” kui kaudsest ekshibitsionismist (Genette 1997:54)) – kuid ilmselgelt on mask Subcomandante isikust lahutamatu ning ainuüksi Marcose maski kultuurilisest tähendusest on kirjutatud hulgaliselt tekste, nii poeetilisi kui analüütilisi. Kindlaks püsiakssuaariks on ka piip, mis alailma ripub välja Subcomandante maski suunurgast. Arvestades Subcomandante lembust semiootiliste peitusmängude vastu, tekib aga siingi kiusatus näha viidet Magritte’i piibule, piibule, mis ei ole piip. Veel tuuakse Subcomandante puhul esile tema suhteliselt heledat nahavärvust (niipalju kui siis tema maski silmaavast näha on) ning ladusat hispaania keelt – millest võib järeldada, et ta ei ole kohalikku, maia päritolu. Aga ka see, kuigi esmapilgul viide millelegi kindlale, on pigem negatiivne, Subcomandante lokaliseerimise võimatusele viitav omadus: kõneleb ju

---

25 Esinedes 2004 Briti huumorisaates tunnistas jalgpallur Blissett, et tema ongi Luther Blissett ning võttis meeleldi omaks ka kõikide Luther Blissetti nime all ilmunud romaanide autorluse <http://www.youtube.com/watch?v=3bRuTkmTljg>

26 Kokkuvõtte tugineb akadeemilistes väljaannetes ilmunud zapatistliku liikumise tegevust käsitlevatele artiklitele, vt kirjanduse loetelu.

Subcomandante maiaindiaanlaste nimel. Niisiis on ta kahekordselt Teine, nähtamatu pagulane, kes kõneleb tumma *subalterni*²⁷ nimel.

Nime Subcomandante Marcos kohta on ta ise öelnud, et tegemist pole mitte tema enda nime ega tiitliga, vaid need kuulusid tema sõbrale, kes hukkus. Selles selgituses võib näha derridalikku peitusemängu tähistatavaga, kuivõrd nimi ei tähista nimekandjat, vaid kedagi teist, kuid see teine, keda pole, kes on surnud, omakorda viitab praeguse nimekandja reaalsusele.

---

27 Antonio Gramsci poolt väljapakutud ning hiljem postkoloniaalsetes uuringutes laialdast edasiarendamist leidnud mõiste *subaltern* tähistab valdavalt isikut või gruppi, kes asetseb väljaspool hegemoonilisi võimustruktuure ja kelle ligipääs kultuuriimperialismile on kas väga piiratud või puudub täiesti.